

SPOMIENKY LEKÁRA

Ivan Balažovjech

SPOMIENKY LEKÁRA

SPOMIENKY LEKÁRA

Ivan Balažovjeh

*Venované mojej manželke Gabike,
ktorá mi vytvorila výborné podmienky
na tvorivú prácu.*

Text © Ivan Balažovjeh
Photographs © archive of autor
Design and Layout © Pavol Janoško, DTP Perfekt
Slovak edition © Perfekt 2018

Spomienky lekára

Text: Prof. MUDr. Ivan Balažovjeh, DrSc.
Fotografie: archív autora
Grafická úprava a zalomenie: Pavol Janoško, DTP Perfekt
Jazykové redaktorky: Dáša Jajcayová, Katarína Trgová

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava,
ako svoju 801. publikáciu.
Rok vydania 2018
Prvé vydanie
Tlač: KASICO, a. s., www.kasico.sk

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFECT, Cukrová 14, 811 08 Bratislava, e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť v Kníhkupectve Vojtecha Zamarovského, Karpatská 7, 811 05 Bratislava, alebo na www.perfekt.sk s 30 % zľavou. Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na www.martinus.sk a www.dibuk.sk.

ISBN: 978-80-8046-883-5

www.perfekt.sk

Úvod

Moji vrstovníci aj ja sme prežili detstvo počas 2. svetovej vojny. Zaznamenaných údajov o tomto období je málo na to, aby sme ich mohli konfrontovať s vlastnými skúsenosťami. Keď som sa pýtal historika, prečo sa táto časť našich dejín spomína len zriedkavo, odpovedal mi: „Lebo ešte žijú ľudia, ktorí si to pamätajú.“ Takéto konštatovanie ma znepokojilo a vyvstala otázka, prečo je to tak.

Mladosť som prežíval v povojnovom období, ktoré si aj čitatelia pamätajú a na ktoré môžu mať rôzne názory podľa toho, v akej situácii sa oni a ich blízki v tom čase nachádzali. Týka sa to rokov päťdesiatych s pomalými zmenami, ktoré vyústili do udalostí v roku 1968. Nasledovalo tzv. obdobie normalizácie do roku 1989. Vtedy došlo k náhlejšej, neočakávanej, ale asi nevyhnutnej zmene, ktorá sa však nestabilizovala, naopak, naďalej sa vyvíjala. Akým smerom sa bude náš život uberať, to ukáže len budúcnosť. Spomienky nemôžu posudzovať ľudí ani obdobie, v ktorom žili, podľa tzv. objektívnych kritérií, lebo také zrejme ani neexistujú.

Cieľom publikácie nebol pokus o nestranné posudzovanie doby a ľudí, ktorí ju determinovali. Sú to moje spomienky na najbližšiu rodinu, na priateľov, kolegov, na profesionálny a súkromný život lekárov s jeho humornými i tragickými okolnosťami. Poznačené sú profesionálnym pohľadom na život jednotlivcov i celej spoločnosti, ale aj mojím vzťahom k umeniu, radosťou z poznávania nových krajín a nových priateľov.

V poslednej časti spomienok sa zaoberám srdcom anatomickým, ktoré je centrom nášho života z hľadiska medicínskeho i filozofického, ale aj srdcom symbolickým, známym z výtvarného umenia či hudby ako centrum lásky. Na konci som naznačil svoj pohľad na cieľ a zmysel nášho života.

Na záver s hlbokou úctou ďakujem riaditeľke vydavateľstva Perfekt Mgr. Magdaléne Gocníkovej, že mi umožnila uverejnenie mojich spomienok. Moja vďaka patrí aj Kataríne Trgovej a Dáše Jajcayovej za starostlivú jazykovú korektúru a Pavlovi Janoškovi za výber a kvalitnú grafickú úpravu fotografickej dokumentácie i cenné rady.

autor

Rané detstvo a vojnové obdobie

Narodil som sa 6. júna 1936 v Marchegu v Rakúsku, kde mal otec svoje pracovné pôsobisko na colnom úrade, ktorý bol v tom čase na rakúskom území.

O tri roky sme sa presťahovali do Bratislavy. Bývali sme na Červenom kríži na Mošovského ulici číslo 3 u pána Radu. Mal veľkého čierneho vlčiaka, ktorý ma ťahával na sánkach. Mali sme sa radi, aj keď som sa ho trochu bál. Domáci boli bratislavskí Nemci, presnejšie povedané starí Prešpuráci, ktorí nemali nič spoločné s nemeckými aktivitami v Bratislave.

V susednom dome bývala rodina Lesných. Pán doktor bol primárom röntgenológie na Bezručovej ulici. Mali dvoch synov – Petrika a Paľka. Petrik onedlho zomrel na myokarditídu. Vzťahy s rodinou Lesných boli veľmi dobré, a tak sme to prežívali s nimi. Mladší syn Paľko neskôr pokračoval v rodinnej tradícii a je významným röntgenológom v nemocnici v Petržalke.

Spomínam to, lebo vzájomné rodinné porozumenie sa prejavovalo tiež večernými priateľskými debatami dospelých na lavičke u Radu báčiho. Boli aj o politike. Rozprávali sa po nemecky a ja som mal zlý pocit, keď môj otec občas povedal „Ja wohl“, lebo som to chápal foneticky. Otec bol Slovák, študoval v Prahe a bol skôr sociálno-demokraticky orientovaný. Tie dišputy sú dokladom toho, že aj ľudia rôznej národnosti a náboženstva môžu spolu dobre vychádzať. Otec počas vojny pomohol rodine Lesných a po vojne pomohol rodine Radovcov.

Mošovského ulica, kde sme bývali, je na Červenom kríži a napriek tomu, že to bolo v Bratislave, keď sme išli nakupo-

vať, išli sme „do mesta“. Táto tradícia sa uchovala dodnes. Ak ideme do centra, hovoríme, že ideme do mesta, akoby sme v meste nebývali.

Bolo to trochu mimo centra pri Horskom parku a končila tam zastávka autobusu H. Prichádzal každú pol hodinu ovešaný cestujúcimi a my, chlapci z okolia, sme sa chodili vtedy na konečnú pozeráť, lebo prišiel autobus z mesta.

Cez týždeň otec chodil do práce, mama sa starala o rodinu. V nedeľu dopoludnia ma otec brával k Albrechtovi, kde si dal pivo a ja som dostal slaný rožok. Bol vynikajúci s penou od piva – aspoň z pohľadu malého chlapca. Odpoľudnia otec chodieval na futbal, na kolky a odtiaľ k Bláhovi na pivo. Bola to reštaurácia pri Univerzite Komenského.

V tom čase bola úloha otca skôr v zabezpečení rodiny po finančnej stránke a matka zaisťovala starostlivosť o domácnosť a výchovu potomstva.

Moju mamu by potešilo, keby sme nedeľné odpoľudnia trávili spolu s otcom. Rada hrávala tenis so svojím bratom Paľkom a ja som zbieral loptičky. Kúpila klavír, na ktorom hrávala najprv ona a neskôr som musel na ňom cvičiť ja.

Mama chodila so mnou do divadla na operetky v SND alebo na detské predstavenia. V tom čase sa hrávali v Národnom divadle v nedeľu odpoľudnia operetky Johanna Straussa, Franza Léhara, Gejzu Dusíka a detské predstavenia. Asi tak som získal vzťah k hudbe, ktorá bola pre mňa potešením v dospelosti a je aj teraz v starobe.

Otec pochádzal z učiteľskej rodiny s desiatimi súrodencami. Traja chodili na vysokú školu a pre neho už nezostali finančné prostriedky, a tak si štúdiá na Karlovej univerzite v Prahe musel hradieť z peňazí, ktoré mal z letných brigád v cukrovare. Podľa indexu, ktorý mám odložený, bol dobrý študent. Študoval fyzikálnu chémiu. Poslednou známku v je-

Trojročný Ivan Balažovjeh s mamou

Otec autora v roku 1940

ho indexe je jednotka od profesora Heyrovského. V treťom ročníku zostal bez finančných prostriedkov a stál pred otázkou, ako prežiť. Býval na Vodičkovej ulici. Keď raz prišiel domov z prednášok, mal už len 20 halierov a bol hladný. V dome bola bodega a vo výklade žemľa so šunkou, ktorá stála práve 20 halierov. Nevedel sa rozhodnúť, či ešte vydrží v Prahe, alebo pôjde domov. Skúsil šťastie. Vyhodil 20-halierovú mincu a povedal si, ak padne „hlava“, zostane, ak padne „znak“, vráti sa do Báboviec. Vyhodil mincu do vzduchu a tá padla do kanála.

Bolo rozhodnuté, štúdiá v Prahe sa skončili a otec nastúpil do zamestnania. Oženil sa. Jeho prvé pôsobisko bolo v Marchegu. V roku 1939 sme sa presťahovali do Bratislavy.

V lete som chodil s mamou do kúpeľov Sliač. Otcovi záležalo na tom, aby som mal v lete „zmenu vzduchu“, ako sa vtedy kúpeľný pobyt odôvodňoval. Moja vtedajšia predstava o dovolenke bola iná. A snažil som sa ju spríjemniť, ako som vedel. Miloval som autá od útleho detstva a na Sliači vozil pán Mur-

S mamou na Sliachi. Už v detstve mal malý Ivan rezervovaný postoj ku kúpeľnej liečbe.

gaš hostí zo železničnej stanice do kúpeľov krásnym čiernym mercedesom. Ja som sa skoro vždy zviezol s ním. Okrem toho som niekedy robil „liftboya“ v hoteli, za to som občas dostal prepitné od hostí, čo som, samozrejme, pred rodičmi tajil. Mamu moje aktivity hnevali, pretože namiesto na čerstvom vzduchu som bol v aute alebo vo výťahu. Raz som od amerického hosťa dostal za vyvezenie výťahom dolár. Keď sa to mama dozvedela, dostal som dve poriadne zauchá a bol koniec mojím hotelovým službám.

Pre päťročného chlapca nie je pobyt v kúpeľoch príjemným zážitkom. Rezervovaný postoj ku kúpeľnej liečbe som si zachoval aj počas svojej neskoršej lekárskej praxe. Za žiadosťou o kúpeľnú liečbu sa u pacientok často skrývala túžba nemusieť sa tri týždne starať o domácnosť a pre mužov to zase bola príležitosť na nadviazanie dočasnej známosti. Tie nie vždy dobre dopadli. Náhle úmrtia pri takýchto príležitostiach pracovníci v kúpeľoch dobre poznajú. Ani z pohľadu skúseného klinika som názor na kúpeľnú liečbu nezmenil s výnimkou pri niektorých ortopedických alebo neurologických ochoreniach. Všeobecne kúpeľnú liečbu považujem za medicínu 19. storočia. Aj vtedy bola skôr spoločenskou udalosťou ako liečením. Veľmi pekne to opisuje francúzsky spisovateľ Guy de Maupassant vo svojich poviedkach a románoch.

V súčasnosti vidím postavenie kúpeľov skôr ako rekreačných či rehabilitačných zariadení pre samoplatcov. Príspevky zdravotnej poisťovne by sa dali lepšie využiť v liečbe akútnych ochorení.

Keď som mal šesť rokov, rodičia sa so mnou presťahovali o pár ulíc nižšie na Mamateyovu ulicu, aby som mal blízko do Hodžovej školy na Palisádach. Ale aj tak som chodil na vyučovanie neskoro. Možno práve preto, že sme bývali pri škole. Bolo už vojnové obdobie, i keď my deti sme to nijako mimoriadne neprežívali.

Keď som sa pýtal otca, ktorý sa narodil v roku 1902 a prežil Rakúsko-Uhorsko, prvú ČSR, Slovenskú republiku, povojnové obdobie, po ktorom nasledovalo obdobie tzv. rozvinutého socializmu a následne politickú zmenu po roku 1989, v ktorom období sa žilo Slovákom ekonomicky najlepšie, povedal mi, že za Slovenského štátu. Keď sa neskôr muselo hovoriť o tzv. Slovenskom štáte, otec to doplnil slovami „keď sme jedli tzv. vykrmené husi a pili tzv. dobré staré víno“.

Slovenský štát vznikol v roku 1939 v zložitej medzinárodnej situácii, v ktorej sme boli my, ale aj celá oblasť strednej Európy pod mocenskou nadvládou Nemeckej ríše. V tom čase som bol ešte dieťa, neprislúcha mi hodnotiť uvedené obdobie. Môžem sa oprieť len o literárne zdroje, ktoré sa tým zaoberajú a objavujú sa v súčasnosti. Jozef Hajko v knihe Nezrelá repub-

Pred začiatkom školskej dochádzky

lika z roku 2009 k tejto otázke uvádza, že Slovenský štát, ktorý tolerovala Nemecká ríša, viac zodpovedal slovenským záujmom a predpokladalo sa, že bude poskytovať viac priestoru pre intelektuálny a materiálny rozvoj Slovákov, ako by bola poskytovala iná politická konštelácia, ktorá prichádzala v tom čase do úvahy. To bola okupácia a teritoriálne rozdelenie slovenského územia medzi Maďarov, Poliakov a Nemcov alebo priama anexia k Maďarsku, či zaradenie Slovenska do nemeckého protektorátu. Je úlohou historikov posúdiť, či bola optimálnejšia možnosť riešenia situácie pre Slovákov, ako sa vtedy uskutočnila.

Až do SNP sme vojnu veľmi necítili. Bolo to obdobie, kedy vznikla Vysoká škola technická, Slovenská akadémia vied, znamenal sa všeobecný kultúrny rozvoj vo výtvarnom umení, v divadlách, v literatúre, aj keď bolo poznačené vtedajšou politickou situáciou. Bolo pomerne optimálne zásobovanie, na ktorom mali zásluhu známi slovenskí národohospodári. V tejto otázke odkazujem čitateľa na publikáciu môjho vzácného priateľa Ing. Milana Karvaša *Môj otec Imrich Karvaš* z roku 2001.

Samozrejme, toto obdobie bolo poznačené krivdami, ktoré sa diali na židovskom obyvateľstve, na čom sa priživilí horliví arizátori.

Spomínam si, ako ma otec dva razy vzal, aby som videl, čo sa dialo počas vojny. Prvýkrát vtedy, keď na Patrónke Židov hnali do dobytčích vagónov a odvážali ich do pracovných táborov, kde ich čakala hrozná budúcnosť.

Druhý raz ma zobral otec k Dunaju, keď vojaci hnali Nemcov z Petržalky po pontónovom moste. Asi sa uplatňoval princíp kolektívnej viny. Vina jednotlivca je však asi úmerná tomu, v akom rozsahu sa stotožňuje s vtedajšou nehumánnou ideológiou, pre ktorú trpia nakoniec aj nevinní ľudia. Väčšinu obyvateľov Petržalky tvorili starí Prešpuráci, ktorí sa živili pes-

tovaním ovocia a vinohradníctvom. Do Petržalky sme done dávna chodili nakupovať marhule. Kým sa tam v osemdesiatych rokoch nezačala výstavba panelákov.

Ku koncu vojny bolo zvykom evakuovať obyvateľov z Bratislavy, lebo sa predpokladalo, že mesto budú bombardovať. Tak sa rozhodli aj moji rodičia. Najprv sme odišli do Modry, bývali sme vo vinohrade v tzv. kanade. Pri jednom vzdušnom boji nás strýko Rudko vzal do vinohradu pre našu bezpečnosť, čo bolo kontraproduktívne, lebo Američania, ktorí tam nalie tavalí, videli slovenských vojakov. To mohlo byť pre nás osudné, ale asi tam videli aj nás civilistov, preto nestrieľali. A tak sme, paradoxne, my chránili vojakov a nie opačne. Videli sme tvrdé vzdušné boje medzi nemeckými a americkými lietadla mi. Keď zostrelili americké lietadlo, pozerali sme sa, ako leteli parašutisti na padákoch. Po skončení vzdušných bojov sa strýko aj s mojou mamou vybrali hľadať amerických parašutistov, ktorí iste potrebovali pomoc. Už ich nenašli, lebo ich skryli iní, ale našli biely padák z kvalitného hodvábu, z ktorého si mama po zafarbení na modro ušila pekný kostým.

Do školy som chodil do učiteľského ústavu a dokonca som hral divadlo. Bol som princ a mal som vyslobodiť Karolítku v lese. Lenže raz som musel ísť na záchod. Mal som brnenie, ktoré som si nevedel sám natiahnuť, a tak Karolínka viackrát na mňa volala, kým mi neprišla mama pomôcť navliecť brnenie a pre zmenu nevyslobodila mama mňa. Pri opakovaných predstaveniach už neboli podobné technické problémy.

Rád spomínam na vinohrady, kam sme chodili po ošetrovateľke na hrozno, čo tam zostalo, a večer sme počúvali strážnikov, ako si pišťalami dávali znamenie.

Zážitkov v tom období bolo veľa, niektoré sa mi vryli hlboko do pamäti. Dostal som bicykel, len spočiatku som nevedel zastaviť, takže táto zábava sa končievala odreninami. Keď mi

bolo treba vybrať mandle v Trnave, oklamali ma, že idem na výlet autom, lebo som miloval autá. Nakoniec som nedostal po operácii ani sľúbenú zmrzlinu.

Do Trnavy sme chodili korporatívne celá rodina raz ročne na lekársku prehliadku k ujkovi Lojzkovi Pecháňovi, ktorý bol primárom interného oddelenia. Bol to zážitok, lebo som si s Ivanom, synom doktora Pecháňa, zahral tenis a teta Pecháňová mi na zdesenie mojej mamy pripravila rezeň. Bol som po žltacke a náš doktor mi prikázal jesť len uhľohydráty, čo bol nezmysel a ujo Lojzko už vtedy vedel, že treba skôr bielkoviny. Bol dobrý lekár a humánný k chudobným. Mali ho radi všetci. Keď zomrel, pochovával ho biskup, ale v smútočnom sprievode boli aj komunistickí funkcionári s červenou zástavou.

Život v Modre bol pre nás deti zaujímavý, lebo sme mohli behať po vinohrade. Zbierali sme staniolové pásiky, ktoré letecky zhadzovali Američania, aby prekazili zameranie radarov. Vyrábali sa z veľmi tenko vyvalcovaného alumínia. Pre nás tie ligotajúce sa kúsky kovu boli cennými trofejami.

Rovnakou cestou, len prostredníctvom padáka, zhadzovali občas pre nás ešte väčší úlovok – balíček s čokoládou. Nesmeli sme ju zjesť, lebo vraj bola otrávená. Napriek zákazu sme si na nej pochutnávali a keby bola naozaj otrávená, už by som nemohol spomínať.

Slovenské letectvo sa do bojov aktívne nezapájalo. Raz sa objavila veľká novinová správa, že Slovenská letecká peruf vzlietla do bojov proti Sovietskemu zväzu. Z ústneho podania sme sa dozvedeli, že na letisku v Piešťanoch bolo osem bojových lietadiel. Z nich tri boli pokazené a nevzlietli. Jeden pilot ušiel cez Poľsko do Anglicka. Za numerickú presnosť sa neviem zaručiť, lebo presné údaje neboli zverejnené.

Podobne to bolo s tzv. slovenskou rýchlou divíziou, ktorá z vlastnej iniciatívy veľmi do bojov nezasahovala. Niektorí naši

vojaci sa v Rusku oženili, a tak Nemci našu rýchlu divíziu radšej z Ruska stiahli. Je osudom malého národa, že vždy sa musí podriaďiť tým silnejším. A tak sa stalo, že Slováci mali strieľať proti Slovákom.

Riaditeľ internátu Mladá garda neskôr na lyžovačke rozpovedal situáciu z čias vojny, ktorá bola veľmi dramatická. Jeden brat bol letcom Slovenskej armády, druhý bojoval v British Air Force a ďalší po povstaní odletel do Sovietskeho zväzu. Teda traja bratia v troch armádach mali bojovať proti sebe. Hovoril, že najväčšiu hrôzu prežívali z toho, aby nezostrelili svojho brata. Preto sa každý z nich vždy čo najviac usiloval priblížiť k lietadlu, na ktoré mal strieľať. Aby sa pokúsil rozpoznať, či v kokpite nezazrie vlastného brata.

V Bratislave bol ruský veľvyslanec Georgij Maximovič Puškin. Podľa spomienok pána profesora Matulayho mala Slovenská univerzita čulé odborné styky s univerzitou v Petrohrade. V tom čase sme mali aj dobré hospodárske kontakty. Trvalo to do momentu, kedy Nemci a pod ich nátlakom aj Slovensko vypovedali vojnu Sovietskemu zväzu.

V prvých rokoch vojny bol na Slovensku relatívny pokoj a nemeckých vojakov sme videli len sporadicky až na návštevy našich obchodov a tržníc najmä pred Vianocami. Obsadili len Petržalku, ktorá bola hranicou a rovnako zabrali slovensko-moravskú hranicu. Pokiaľ som sa dočítal, zo strany Slovenského štátu do povstania nebol nikto odsúdený na smrť pre politickú činnosť. Do zákulisia vtedajšej politiky bežní občania nemali prístup.

Keď sa schyľovalo ku koncu vojny, rodičom sa zdalo bezpečnejšie presťahovať sa aj s klavirom, z čoho som nemal veľkú radosť, do Bánoviec, odkiaľ pochádzali (mama z Uhrovcu a otec z Bánoviec). Bývali sme u stolára pána Nemlahu. Za domom bola „Rajčula“, zrejme zo slova Reitschule (jazdecká